

тания бойків у 1930–1939 рр. тощо) та статті навчально-змісту: “Як записувати твори усної словесності?” педагога й активного громадського діяча Антона Кияжинського¹; “Як записувати топографічні назви” історика, бібліографа, публіциста й активного громадського діяча Мирона Кордуби. Загалом Бойківський край, його багату історію та культурну традиції, народні промисли й ремесла, давні звичаї досліджував та популяризував на сторінках видання Володимир Гуркевич. Окрім того, він надрукував у журналі розповіді про видатних вихідців з краю – Юрія Дротобича, Григорія Самбірчика, а також цікавий матеріал “Про називсько “Бойки”, що започаткував на сторінках видання цикл стилістичних досліджень.

Часопис практикував періодичні рубрики: “Miscellanea” (переважно довідковення, зауваження, критика раніше опублікованих досліджень), “Хроніка” (повідомлення про діяльність товариства, вихід нових періодичних видань, книг, ознайомлення з діяльністю подібних українських музейів і товариств), “Бойківський помінник” (співтіла та короткі біографічні відомості про відомих

українських наукових, культурних і суспільно-політичних діячів, вихідців з бойківської землі).

Редакція журналу намагалася заохочувати науковців, освічених громадян до дослідження історії краю. У ч. 1 за 1931 р. був оголошений конкурс розвідок про села та міста Бойківщини, який мав трирівні до 1934 р. За найкращі три роботи виділялися грошові премії (300, 200 і 100 злотих). До окремих статей подавався список літератури, ілюстрацій. “Літопис Бойківщини”, як наголошувала редакція, зробив великий внесок у “заступування досліджів над Бойківщиною” та ввів Товариство у широкі наукові кола, а також, що найважливіше, на думку М. Скорика “спонукав до студій місцевих людей, з которых деякі й не думали б про досліди та друкування своєї праці”². Саме тому “Літопис Бойківщини” є своєрідним феноменом української преси Галицького краю 20–30-х рр. ХХ ст., що об’єднав популярене просвітництво з грунтовними науковими краснавчими розвідками.

¹ Скорик М. В десятиліття існування Товариства та Музею “Бойківщина” в Самборі. – Ч. 8.

Андрій Заяць

ПУБЛІКАЦІЙ ЛОКАЦІЙНО-МАГДЕБУРЗЬКИХ ПРИВІЛЕЙ МІСТАМ ВОЛІНІ XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНІ XVII СТ. У ВИДАННЯХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНІ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

Не можна сказати, що міська тематика особливо цікавила істориків XIX – початку ХХ ст. У той же час проблемам міської історії відводилося певне місце в колі зацікавлення тогоджасних істориків. У цьому ж розрізі можемо розглядати публікацію локацийних та магдебурзьких привілеїв. Як слідно зауважила Софія Кулевська-Топольська, “правову основу заражування якогось поселення до категорії міста був локацийний привілей¹. Поява локацийного привілею, який у багатьох випадках з точності до одного дня встановлював початок міської метрики поселення, мала надзвичайно важливé значення. В очах тогоджасного суспільства місто, яке отримувало такий привілей, було ніби законно народженим – звідси прағнення власників, незважаючи на значні витрати, отримати офіційний дозвіл на локацію. Згідно з визначенням С. Кулевської-Топольської, локацийний привілей – “це королівський документ, що давав заснування міста, а також надання новому місту міських прав”². Високу оцінку локацийному привілею дав Валентин Вуйчик, а Ганна Заремська небезпідставно зувахила, що він є “єдиним масовим джерелом, що стосується малих міст”³. Грунтова джерелознавча оцінка локацийним привілем дана у працях Станіслава Курсаса та Миколи Ковалського. Важливі спостереження узагальнюючого характеру висловлені Рішардом Шингелом⁴.

Характеризуючи формуляр локацийного привілею, Іво Яворський, Станіслав Александрович та Станіслав Курсас відзначали, що писаний він був за певним шаблоном і тому, на жаль, малоінформативний⁵. Однак, як слідно зауважив Вітольд Майзель, він не міг бути іншим, бо “локацийний привілей не був кодифікацією міського права, а включав лише норми, що регулювали специфічні справи даного міста. Загальні справи були відомі адресатові привілсу”⁶. Локацийний привілей міг бути виданий на різних стадіях появи міста. Існувала категорія поселень, для яких локацийний привілей був єдиним документом, що засвідував прағнення їхніх власників закласти місто. Найважливішими у локацийному привілі були нарація і особливо диспозиція. В останній містилися два основні моменти: правовий (дозвіл на локацію і, як правило, надання міського права) та господарський. У нарації привілеїв викладалися особисті мотиви дозволу локации. Підкреслювалось, що привілей видався на настійне прохання можновладця та членів великої князівської Ради. Інколи зверталася увага на заслуги прохоча перед державою. Щодо осадження королівських міст, то мотивацією їх появи був зазвичай фіскальний момент. Отже, роль королівського локацийного привілею для виникнення міського осередку була значною, бо він був тісно правовою базою, на якій могло відбутися становлення міста.

III. Джерелознавчі галузі знань

Щодо різновиду міського права, яке отримували волинські міста то абсолютно переважало магдебурзьке право. Лише в привileях Дорогобужа (1514) та Красилова (1517), застережено, що міщани можуть користуватися магдебурзьким або хемінським правом.

Магдебурзьке право також важливе для нормального функціонування міста могло надаватися разом з локациєю (т.зв. локаційно-магдебурзький привілей) або окремим привілеєм. Надаючи міським поселенням магдебурзьке право, інколи вказувався візрець (інше місто), на який потрібно було орієнтуватися, або ж така вказівка, як це було в Острожці (1528) мала загальний характер – "...як ся в інших містах наших справуют и радять".¹⁰

Впродовж другої половини ХІХ – початку ХХ ст. було опубліковано 19 привілей 17 міст Волині зазначеного часу. З них 7 локаційні, 4 локаційно-магдебурзькі і 8 – магдебурзькі. Ці публікації були здійснені у тогочасних серійних виданнях: "Архів Юго-Западної Росії", "Акти Западної Росії" і "Archivum Sanguszkyw". Майже половину привілей (9) було видано в "Архів Юго-Западної Росії", який в той час видавався в Києві Тимчасова комісія для розгляду давніх актів. Редактором тому (Т. 1. – Ч. 5), який безпосередньо був присвячений актам про міста був Володимир Антонович. Тут опубліковано 6 привілей: Берестечку (1577, локаційний), Городку (1600, магдебурзький), Межирічу (1605, магдебурзький), Олиці (1654, магдебурзький), Острожцю (1528, локаційно-магдебурзький), Володимиру (1509, магдебурзький)¹¹. Локаційно-магдебурзький привілей Красилову (1513) був опублікований у Т. 1, Ч. 6, де поміщені акти церковно-релігійних стосунків в Україні до середини XVII ст. (Касін належав Володимирській епіскопії)¹². Редактором цього тому був Орест Левицький. Локаційний привілей Ляшкам (1550) був виданий Михайлом Владимиристським-Будановим у Т.6. ч.8 ("Акты о землевладении в Юго-Западной России в XV - XVIII вв.")¹³. Магдебурзький привілей Старокостянтинову (1561) було опубліковано теж М. Владимиристським-Будановим у Т.1. ч.7 (Акты о заселении Юго-Западной России)¹⁴.

У серійній збірці "Акти Западної Росії" у Т.2, укладачем і редактором якого був Іван Григорович, було опубліковано локаційний привілей Звягелью (1507)¹⁵. У збірці документів "Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России" у Т.2, ч.2, за редакцією Миколи Костомарова було опубліковано магдебурзький привілей Берестечкові (1559)¹⁶.

Остання група привіліїв (7) була опублікована у третьому томі серійного видання "Archivum Sanguszkyw"¹⁷, що виходив у Львові за редакцією Броніслава Горчака¹⁸. Це привілії для Дорогобужа (1514, локаційно-магдебурзький), Дубна (1507, магдебурзький), Звягеля (1519, локаційний), Вижви (1508, локаційний), Ковеля (1518, локаційно-магдебурзький), Кузьмина (1517, локаційно-магдебурзький), Черніхова (1529, локаційно-магдебурзький) Підбір цих міст невипадковий – усі вони належали

ли князям Сангушкам і Острозьким, володіння яких в подальшому стали власністю перших. Чотири привілії взято з Архіву Сангушків, один з рукописного відашту Оссолінському, два – з Литовської метрики.

Принцип відбору привіліїв виданих в "Архів Юго-Западної Росії" у виданні не оговорений, але з 9 виданих привіліїв 6 були у власності Київської археографічної комісії, решта – копії з книг житомирського магістрату (Горохів), Головного ліобінського трибуналу (Касін), пульських земських книг (Ляшкін).

Археографічний рівень публікації зазначених привіліїв умовно можна охарактеризувати, як задовільний. Заголовки документів мають надто лаконичні (в більшості випадків відсутній орігінальний заголовок, який був у книгах Литовської метрики, звідки запозичено ряд привіліїв). Не відзначалося закінчення сторінок. Практично відсутні коментарі у виданнях Київської археографічної комісії і Петербурзької археографічної комісії. Коментарі є в "Archivum Sanguszkyw", але дуже даючі нічні. Щодо передачі текстів (емендаций), то зроблена вона була за спрощеним варіантом. Згідно з сучасною класифікацією і можна було б охарактеризувати як публікацію джерел популярного класу. Порівнюючи публікації Київської археографічної комісії і Петербурзької археографічної комісії з виданням "Archivum Sanguszkyw" відзначимо, що останнє виконане на вищому археографічному рівні. Привілії цього видання друковані або з оригіналу, або з книг Литовської метрики. Оговорено принципи передачі тексту. Кириличні тексти максимально наближені до оригіналу. Цього не можна сказати про видання Київської археографічної комісії і Петербурзької археографічної комісії. Так, локаційний привілей Берестечкові (1547), який в оригіналі писаний кирилицею, поданий за копією 1766 р. і транслітерований латинкою. Так само до речі подано магдебурзькі грамоти Луцьку (1432) і Кременцю (1438). Йер (Л) в середині слів майже завжди опускається. Порівнюючи локаційно-магдебурзький привілей Звягелью (1507), опублікований у Т. 2 "Акты Западной России" з оригінальним текстом з Литовської метрики¹⁹, бачимо і пропущені, або не завжди добре відчитані букви та слова, а пропуск тексту позначені крапками в публікації, насправді в оригіналі пропочуттю. Приблизно таку ж картину дає звірка з оригіналом локаційно-магдебурзького привілею Острожцю (1528)²⁰ та Черняхову (1529).

Однак, незважаючи на зазначені недоліки, розічата це понад сто років тому робота із залучення до наукового обігу локаційно-магдебурзьких привіліїв була вчасною і за тогочасними археографічними нормами цілком задовільною. Доцільним віддається продовжити ці починання і підготувати збірку "Локаційно-магдебурзькі привілії містам України".

¹ Kulejewska-Topolska Z. Nowe lokacje miejskie w Wielkopolsce od XVI do końca XVIII w. – Poznań, 1964. – S. 36.

² Ibid.

III. Джерелознавчі галузі знань

- ³ Wójcik W. Dokument średniowieczny jako rodzaj literacki // Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. - 1974. - Rok 17. - Nr 3. - S. 126.
- ⁴ Zaremska H. Z dziejów handlu polsko-litewskiego. Lokacje w Koronie i na Mazowszu w latach 1386 – 1501 // Przegląd Historyczny. - 1973. - T. 64. - Z. 4. - S. 717.
- ⁵ Kuraś S. Przywileje prawa niemieckiego miast i wsi małopolskich XIV–XV wieku. - Wrocław etc., 1971. - S. 92–112; Kowalecki H. P. I) Источниковедение социально-экономической истории Украины (XVI – первая половина XVII в.): Акты о городах. - Д., 1983. - С. 7–22; 2) Локационные и магдебургские грамоты городам Украины в составе коронных книг записей "Литовской метрики" второй половины XVI – первой половины XVII века // Историографические и источниковедческие проблемы отечественной истории. Межуэзов, сб. науч. трудов. - Д., 1983. - С. 3–15.
- ⁶ Szczęsieł R. Lokacje miast w Polsce w XVI wieku. - Lublin, 1989. - S. 105.
- ⁷ Jaworski J. Przywileje miejskie na prawo niemieckie w Wielkim Księstwie Litewskim // Rocznik Prawniczy Wileński. - Wilno, 1929. - T. 3. - S. 49; Alexandrowicz S. Geneza i rozwój sieci miasteczek Białorusi i Litwy do połowy XVII w. // Acta Baltico-Slavica. - Warszawa, 1970. - T. 7. - S. 52; Kuraś S. Przywileje... - S. 43.
- ⁸ Maisel W. Recenzje // Czasopismo Prawno-Historyczne. - 1972. - T. 24. - Z. 2. - S. 237.
- ⁹ Archiwum Książąt Sanguszków w Sławucie (daił. – AS) / Wyd. przez B. Gorczaka. - Lwów, 1890. - T. 3. - S. 120–122, 156–159.
- ¹⁰ Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссиою для разбора древних актов, учрежденной при киевском, подольском и волынском генерал-губернаторе (дaił. – Архив ЮЗР). - К., 1869. - Ч. 5. - Т. 1. - С. 37.
- ¹¹ Архив ЮЗР. - Ч. 5. - Т. 1. - С. 28–34, 36–37, 47–49, 60–63, 90–97, 106–108.
- ¹² Там же – К., 1883. - Ч. 1. - Т. 6. - С. 18–20.
- ¹³ Там же – К., 1911. - Ч. 8. - Т. 6. - С. 7–9.
- ¹⁴ Там же – К., 1886. - Ч. 7. - Т. 1. - С. 212–213.
- ¹⁵ Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссиою. - СПб., 1848. - Т. 2. - С. 32–33.
- ¹⁶ Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссиою. - СПб., 1863. - Т. 2. - С. 151–152.
- ¹⁷ AS. - Т. 3. - S. 50–53, 61–63, 120–122, 156–160, 182–184, 341–342.
- ¹⁸ Российский государственный архив древних актов (г. Москва), ф. 389 (Литовская метрика), оп. 1, кн. 8, л. 216 об. 217 об.
- ¹⁹ Там же, кн. 12, л. 498–499 об.
- ²⁰ Там же, кн. 196, л. 218 об–220.

Лідія Тиміш

КРАСЗНАВЧА ПРОБЛЕМАТИКА ЛЬВІВСЬКИХ ІСТОРИКО-ЦЕРКОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (міжвоєнний період)

Українська церковна історіографія міжвоєнного Львова, вивчаючи питання розвитку церковно-унійних процесів у межах східноєвропейського простору, дуже докладно розглядала локально-краснавчі аспекти проблеми. У цьому річиці працювали усі головні осередки вітчизняної церковно-історичної науки того часу. Архів Історії Унії, Національний Музей м. Львова (НМЛ), василіанський науковий осередок, Богословське Наукове Товариство (БНТ), Греко-католицька Богословська Академія (ГБА).

Багато було зроблено в археографічному плані, який становив найважливішу частину міжвоєнних церковно-історичних досліджень. Зокрема, за сприянням митрополита Андрея (Шептицького) ще перед Переходом світською владою у Римі було започатковано місце для збирання церковно-історичних матеріалів, а 1926 р. з цією метою у Відні було відкрито "архівальний відділ" Національного музею у Львові (директор В. Сінгалевич). Копії (по-можливості – оригінали документів) передавалися до Львова й поповнювали фонди НМЛ та коронного митрополитом Архіву Історії Унії. У міжвоєнне двадцятілля львівські вчені працювали також у Польщі. До справи церковної евристики митрополит Андрей залучив Івана Огієнка, який перебував тоді у Варшаві. Митрополит ознайомив історика з містою роботи: "ви-

шукувати серед чужих матеріалів про нас, зорієнтуватися в них, визначивши місця їхнього знаходження, скількість ... та їх зміст"¹. Збирання джерел віdbувалося за спеціальними правилами, зафіксованими в "Інструкції про описи", де було сказано, що "описові підлягають не всі документи, а лише ті, що відзначаються такими притметами: 1. Матеріали загального змісту, які в них звертається увагу зокрема на т. зв. руські землі, чи узгляднюються руські відносини; 2. Якщо вони дотичуть скінного обряду (‘зданого з Римом чи не з’єднаного’); 3. Якщо торкаються політичних, громадських чи церковних діячів чи особистостей руських; 4. Якщо вони відносяться до території руської, заселеної тоді українським або білоруським народом; 5. Якщо вони відносяться до руських справ поза національними теренаами (наприклад монастирі і церкви на літовській території ...)"². В інструкції подавалися також правила щодо археографічного оформлення каталогізованого або копійованого джерела. окремо була складена інструкція про копіювання латиномовних текстів³. Українські наукові працювали також у Познані (Познанська бібліотека товариства приятелів наук та Архідієцезіальний Архів), Перемишлі (Перемишльська капітульна бібліотека), Кракові (бібліотека Чарторийських) та інших польських книгаобірнях. Археографічні експедиції здійсни-